

ERFGOED BRUSSEL

N°017

APRIL 2015

DOSSIER ZONIËNWOUD

VARIA

De Brusselse dierentuin

Lakense parken in hun context

**De Landschapsprijs van
de Raad van Europa**

EEN PUBLICATIE VAN BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING

HOE WORDT DE ERFGOEDWAARDE VAN EEN MERKWAARDIGE BOOM BEREKEND?

Ir. BRUNO CAMPANELLA

LANDBOUWINGENIEUR, DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Ir. CATHERINE LECLERCQ

LANDBOUWINGENIEUR, DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Beuken (© Brussel Leefmilieu).

Zoals Stéphane Vanwijnsberghe en Grégory Reinbold in hun artikel stellen, hangt de betekenis van de uitdrukking 'merkwaardige boom' af van de context waarin de boom zich bevindt: in het bos of in de stad. Het beheer dat daaruit voortvloeit is dan ook verschillend voor de besturen die er bevoegd voor zijn. In het bos gaat het erom de aandacht te vestigen op bomen met ongewone afmetingen of esthetiek, zodat ze zichtbaarder worden voor het grote publiek. In een stedelijke omgeving worden meerdere andere criteria gehanteerd om te bepalen of een boom merkwaardig is (de mate van verstedelijking van de plaats, de gezondheidstoestand van de boom, de zichtbaarheid vanuit de openbare ruimte en het relatieve isolement van de boom, de soort, de eventuele historische waarde). Laten we het belang van deze verschillende criteria en de toepassing ervan eens nader bekijken.

De dichtheid van de stedelijke omgeving (in de zin van de verhouding tussen bebouwde oppervlakten en groene ruimten) is zeer variabel in het Brussels gewest, wanneer men het noorden vergelijkt met het zuiden, en verschilt van gemeente tot gemeente. In een omgeving met minder groene ruimten kan een boom zowel een zeer grote esthetische als symbolische waarde hebben. Hij is de laatste getuige, doelbewust of toevallig gespaard gebleven, die eraan herinnert dat de natuur kan en moet aanwezig zijn in onze steden. Met dit aspect wordt rekening gehouden bij het berekenen van de erfgoedwaarde.

In een stedelijke omgeving zijn bomen steeds omgeven door goederen en personen die schade of letsels kunnen oplopen wanneer een tak afbreekt of een boom omver valt. Het is dus normaal om te stellen dat een boom zonder gebreken of ziekten een grotere waarde heeft. Dit betekent echter niet dat geen enkele merkwaardige

boom in de inventaris gebreken vertoont, zoals dode takken of holten. In die gevallen moet een snoeier of een boomspecialist de nodige maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat de boom in alle veiligheid behouden blijft (doordacht snoeien, verankeren, veiligheidsperimeter bepalen enzovoort). In het woud geldt dit gezondheids criterium vooral voor bomen in de nabijheid van paden en wegen. In de massieven zijn holle bomen waarin zwammen en dieren leven nog pittoresker en interessanter op het gebied van biodiversiteit. Dode bomen, zowel op stam als omgevallen, worden eveneens behouden.

De zichtbaarheid van een boom in de stad is een van de criteria waarmee rekening wordt gehouden, net zoals het relatieve isolement ervan, aangezien dit het effect op het landschap bepaalt. Een alleenstaande boom in een bebouwde omgeving die zichtbaar is vanaf een drukke weg zorgt voor afwisseling en biedt een visueel aantrekkingspunt voor velen. Omgekeerd zal een boom in een massief ergens op een privéterrein weinig invloed hebben op het landschap en een 'verborgen schat' zijn voor enkelingen. In het woud komen alleenstaande bomen zelden voor. Zelfs indien de boom zichtbaar is vanaf een weg zal de wandelaar moeten trachten hem te onderscheiden van de andere bomen, iets wat gemakkelijker of moeilijker zal zijn naargelang de plaats en het seizoen. Dit criterium is dus niet relevant in een bosomgeving. Het landschapseffect wordt bepaald door het woud als geheel en de merkwaardige boom maakt daar gewoon deel van uit. Om de kwaliteit van het bosesysteem te beschermen is het zelfs beter dat sommige bomen niet zichtbaar zijn en/of bezocht worden en dat het publiek op de paden blijft.

In het Zoniënwoud zijn de vertegenwoordigde soorten inheems (beuk, eik, linde, esdoorn, es enzovoort) of

sinds lang genaturaliseerd (douglasspar, Amerikaanse eik). In de stad werden sinds het ontstaan van de plantkunde uitheemse soorten met uiteenlopend succes geplant. Befaamde landschapsarchitecten hebben uit deze zeer ruime biodiversiteit en het bijzonder uitgebreid plantenpalet geput om prachtige tuinen aan te leggen. Zowel op privéterreinen als in parken die tegenwoordig voor het publiek zijn opengesteld (zoals het park van de Kruidtuin of het park Ten Bosch) kan men dus merkwaardige bomen van zeer uiteenlopende en soms weinig bekende soorten zien. De erfgoedwaarde van de zeldzame soorten, waarvan maar enkele exemplaren bekend zijn in Brussel, is dan ook veel groter.

Tot slot is in sommige gevallen een boom gelinkt aan een historische gebeurtenis (boom geplant ter ere van een persoon, ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van België enzovoort). Los van de afmetingen van de boom of de soort waartoe hij behoort, bezit de boom door de omstandigheden waarin hij is geplant een waarde als getuigenis voor de toekomstige generaties. Hij verdient dus een bijzonder statuut.

Voor elke boom in de wetenschappelijke inventaris van merkwaardige bomen, worden deze criteria gehanteerd om de erfgoedwaarde te bepalen. De gebruikte formule is van weinig belang, maar het is nuttig te vermelden dat ze sinds de invoering van de inventaris in 2002 nooit veranderd is. Zo kunnen we zien hoe onze kennis van merkwaardige bomen met het gebruik van een objectieve tool is geëvolueerd. De berekende erfgoedwaarde schommelt in het algemeen tussen 3 en 16. De lage waarden zijn gelinkt aan veel voorkomende bomen, van kleine afmetingen of waarvoor geen waarneming van dichtbij mogelijk was. De hoogste scores zijn dikwijls gelinkt aan de dikste bomen van

elke soort, die ook wel de kampioenen worden genoemd.

De scores van de merkwaardige bomen van het Zoniënwoud schommelen tussen 6 en 9. Dit kan weinig lijken, maar daar zijn meerdere eenvoudige redenen voor. Enerzijds zijn de stammen van bomen in een woud langgerechter dan die van alleenstaande bomen, die een eerder gedrongen silhouet en een dikkere stam hebben. De dikste beuken, lindebomen of eiken zijn inderdaad bomen die vaak al lange tijd alleen staan. Anderzijds worden de inheemse boomsoorten die we in het woud aantreffen ook dikwijls in de stad geplant, in tuinen, parken en langs wegen. Doordat deze boomsoorten zeer veel voorkomen wordt de waarde van dit criterium enigszins verzwakt. De wetenschappelijke inventaris omvat bijvoorbeeld meer dan 340 gewone beuken, ongeveer 150 zomereiken, 140 essen en meer dan 200 gewone esdoorns. Tot slot wordt het landschapseffect van het Zoniënwoud zoals reeds gezegd vooral door het geheel bepaald en zijn er weinig werkelijk alleenstaande merkwaardige bomen. Dit betekent echter niet dat de merkwaardige bomen van het Zoniënwoud minderwaardig zijn, want de erfgoedwaarde moet gelinkt worden aan het doel en gebruik ervan door de administratie.

WAAROM WORDT DEZE ERFGOEDWAARDE BEREKEND?

Een van de belangrijke doelstellingen is om uit de wetenschappelijke inventaris de merkwaardige bomen te kunnen 'extraheren' die een wettelijk beschermd statuut verdienen omdat ze zeldzaam of kampioenen van hun soort zijn. Er gelden momenteel immers geen specifieke maatregelen om merkwaardige bomen te beschermen tegen velling of drastisch snoeien

(toppen). Zoals voor elke boom van eerste orde is voor de velling ervan een vergunning van de gemeente vereist, maar soms wordt de informatie niet aan het Gewest doorgegeven en staan gevelde of verdwenen bomen nog steeds in de inventaris. Voor de meest waardevolle bomen, op basis van hun erfgoedwaarde, kan de Directie Monumenten en Landschappen op eigen initiatief aan de eigenaar en aan de regering voorstellen deze bomen op de beschermingslijst te plaatsen. Vanaf dat ogenblik zijn de boom en de omringende ruimte werkelijk wettelijk beschermd. Voor de merkwaardige bomen van het Zoniënwoud is dit niet nodig aangezien heel het woud in 1959 werd geklasseerd.

Waarom worden dan de merkwaardige bomen van het Zoniënwoud met de andere gemengd? De eerste reden is van wetenschappelijke aard. De inventaris moet niet alleen een correct beeld geven van het bomenerfgoed, maar moet ook zo volledig mogelijk zijn. De tweede reden is dat de inventaris van de merkwaardige bomen online gepubliceerd wordt, zodat het publiek beter kennis kan maken met de rijkdom van het Brusselse bomenerfgoed, zowel in als buiten het woud. Daarom worden nog steeds merkwaardige bomen van het Zoniënwoud op jaarbasis toegevoegd, in nauwe samenwerking met de diensten van Leefmilieu Brussel.

Tot slot zijn de merkwaardige bomen van het Zoniënwoud bijzonder in meer dan één opzicht, ook al zijn ze in dezelfde wetenschappelijke inventaris opgenomen als alle andere. Sommige zijn misschien de laatste getuigen van de aanplanting van de beukenkathedraal door Joachim Zinner, meer dan 200 jaar geleden. Hoewel de meeste onopvallend zijn en veel Brusselaars er langs lopen zonder ze te zien, spelen zij toch een actieve rol in het ecosysteem. Zij produceren zaad en er leven tientallen andere soorten

zwammen, planten en dieren in. Zij geven geleidelijk aan de mineralen die zij in de loop der jaren hebben verzameld terug aan de omringende jonge bomen. Dit alles is dikwijls niet mogelijk in een stedelijke omgeving. Daarnaast zijn zij evenveel 'leermeesters' die ons kunnen leren hoe de bijzondere organismen die bomen zijn sinds miljoenen jaren functioneren in hun natuurlijke omgeving. We zouden ze van dichterbij en veel vaker dan nu moeten observeren, om te begrijpen op welke wonderlijke wijze ze ook in een stedelijke context kunnen overleven, ondanks alles wat ze moeten ondergaan (vervuiling, strooizout, onoordeelkundig snoeien van wortels en takken enzovoort).

Vertaald uit het Frans

Afb. 1a en 1b

Beuken (© Brussel Leefmilieu).

Afb. 2

Douglasspar (© Brussel Leefmilieu).

Afb. 3

Haagbeuk (© Brussel Leefmilieu).

▲ 1a

▼ 1b

▲ 2

▼ 3

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basy, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Lesecque,
Cecilia Paredes, Brigitte Vander Bruggen
en Anne-Sophie Walazyc.

EINDREDACTIE IN HET NEDERLANDS

Paula Dumont

EINDREDACTIE IN HET FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Lesecque

COÖRDINATIE ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COÖRDINATIE DOSSIER

Murielle Lesecque

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Paulo Charruadas, Bruno Campanella,
Mimi Debruyn, Yannick Devos,
Paula Dumont, Patrick Huvette,
Wim Lambrechts, Roger Langohr,
Catherine Leclercq, Harry Lelièvre,
Isabelle Leroy, Marc Meganck,
Jean-François Plumier, Grégory Reinbold,
Karim Sarton, Blanche Tirtiaux,
Bart Vanmontfort, Brigitte Vander
Bruggen, Stéphane Vanwijnsberghe,
Anne-Sophie Walazyc.

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels,
Data Translations Int.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Linda Evens,
Harry Lelièvre, Griet Meyfroots,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en
de leden van het redactiecomité.

VORMGEVING

The Crew Communication

DRUK

Dereume Printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen.
bpeb@sprb.irisnet.be

BEDANKINGEN

Stadswinkelsteam, Olivia Bassem,
Ann Degraeve, Sylvianne Modrie.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Arlette Verkruyssen, directeur-generaal
van Brussel Stedelijke Ontwikkeling/
Gewestelijke overheidsdienst Brussel,
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs.
Alle rechten voor het reproduceren,
vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en Landschappen –
Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
<http://www.monument.irisnet.be>
broh.monumenten@gob.irisnet.be

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

KBIN – Koninklijk Belgisch Instituut voor
Natuurwetenschappen
AAM – Archives d'Architecture Moderne
AKP – Archief van het Koninklijk Paleis
ARA – Algemene Rijksarchief
ARB – Académie royale de Belgique
ARP – Archief René Pechère
DCBSO – Documentatiecentrum van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling
DML – Directie Monumenten en
Landschappen
GOB – Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
KBR – Koninklijke Bibliotheek van België
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het
Kunstpatrimonium / Institut royal du
Patrimoine artistique
KMKG – Koninklijke Musea voor Kunst
en Geschiedenis
KMSKB – Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
MOB – Milieu Commissie Brussel
en Omgeving
ONF – Office National des Forêts
SAB – Stadsarchief Brussel
ULB – Université libre de Bruxelles

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2015/6860/005

Cette revue paraît également en Français
sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.